

USKONNONVAPAUS JA SEN RAJAT

TT Hannu Pöyhönen

Etelä-Kreikassa, Evian saarella, Prokopin kylässä, järjestettiin 18.–22. lokakuuta 1999 yleisortodoksinen kokous, jonka aiheena oli meidän aikamme kristillispohjaiset harhaopit ja uususkonnot. Tapahtuma on vuosittainen ja toteutui nyt jo 11. kerran. Kokousten tarkoitus on perehdyttää osanottajat tämänhetkiseen uskontotilanteeseen maailmassa ja auttaa heitä tiedottamaan vahingollisiksi luokiteltavien uskonnollisten ryhmien toiminnasta paikallistasolla.

Ovatko uudet noitavainot alkamassa?

Henkilölle, joka kuulee näistä yleisortodoksisista harhaoppeja ja uususkontoja käsittelevistä kokouksista, saattaa helposti herätä ajatus siitä, kätkeytyykö niiden taustalle kenties uskonnollisen suvaitsemattomuuden ja ahdasmielisyyden henki. Merkitsevätkö puheena olevat panortodoksiset kokoukset sitä, että kolmatta kristillistä vuosituhattaan lähestyvällä Telluksella virittellään jälleen noitarovioita – ja tällä kertaa vieläpä ortodoksisissa maissa? Tämä sinänsä ymmärrettävä ja myönteinenkin huoli saa uskoakseni riittävän tyhjentävän vastauksen, kun tutustutaan niin kokousten synnyn taustatekijöihin kuin myös tämän päivän Euroopassa valtiollisella tasolla suoritettuihin toimenpiteisiin uskonnollisten totalitaaristen ryhmien eli kulttien toimintavapauden rajoittamiseksi.

Kreikan ortodoksinen kirkko pioneerina

Kristillispohjaisia harha-oppeja ja uususkonnollisia ryhmiä käsittelevien panortodoksisten kokousten syntyhistoria on esitettävissä lyhyesti ja selkeästi. Niiden taustalle kätkeytyy viime kädessä yksi ja ainut henkilö, Ateenassa seurakuntapappina toiminut ja niin opillisesti kuin sydämeltäänkin sivistynyt isä, teologian ja filosofian tohtori, Antonios Alevizopoulos.

Työskenneltyään Kreikan yli viisimiljoonaisessa pääkaupungissa sielunpaimenena isä Antonios joutui usein tilanteisiin, joissa aluksi hänen oman seurakuntansa jäsenet ja myöhemmässä vaiheessa myös muualla Ateenassa asuneet ortodoksikristityt hakeutuivat hänen luokseen siksi, että olivat joutuneet tekemisiin erilaisten, väärinkäytöksiin syyllistyneiden uskonnollisten ryhmien kanssa. Joko henkilöt itse olivat joutuneet voimakkaan uskonnollisen tai henkisen painostuksen, monesti myös taloudellisen hyväksikäytön kohteiksi tai sitten he olivat aivan konkreettisesti menettäneet lapsensa tällaisille ryhmille. Isä Antonioksen Kristusta ja hänen haltuunsa uskottua laumaa rakastava sydän ei sallinut hänen katsoa toimettona ihmisten syvää hätää, vaan hän pani itsensä todella kokonaan likoon heidän hyväkseen. Hän tuki kadonneista lapsistaan murehtivia vanhempia heidän kriisissään, pyrki auttamaan lahkojen saaliiksi joutuneita irti niiden verkoista, seisoi taistellen niiden rinnalla, jotka uskonnollisen huiputuksen kohteina koettivat oikeusteitse peräänkuuluttaa heille kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia. Lisäksi hän perusti koko Kreikkaa käsittävän ja Ateenassa päämajaansa pitävän vanhempainyhdistyksen nimeltä PEG (Panellinio Enosis Goneon), jonka päämääränään on välittää objektiivista tietoa erilaisista Kreikassa toimivista uskonnollisista liikkeistä sekä tukea kaikin mahdollisin tavoin niiden uhkaamaa tai jo uhriksi joutunutta kristillistä perhettä. Välittääkseen vaarallisiksi todetuista ryhmistä tarpeellista tietoa ennakolta ehkäisevässä mielessä, mutta myös aktivoidakseen kreikkalaista ortodoksisista papistoa kohtaamaan uskonnollisen propagandan synnyttämät vaarat, isä Antonios myös kirjoitti itse peräti kymmeneen niteisiin

nousevan joukon asiaa käsitteleviä kirjoja. Isä Antonios Alevizopouloksen aloitteesta organisoitiin lopulta myös puheena oleva vuosittainen panortodoksinen kokous, jonka henki ja sydän hän oli aina vuonna 1996 tapahtuneeseen kuolemaansa asti.

Täydellä syyllä voidaan sanoa, että jo paljon ennen muita isä Antonios Alevizopoulos näki totalitaaristen uskonnollisten ryhmien aiheuttamat vaarat kaikessa kantavuudessaan. Hänen pannaan niiden kohtaamisessa voidaan syystä pitää profeetallisena ja urauurtavana. Hänen ansiostaan myös Kreikan ortodoksinen kirkko on jo vuosia saattanut tiettyssä määrin järjestäytyneesti toimia ongelman kohtaamiseksi, mikä vaihe varsinaisesti vasta nyt on käynnistymässä valtiollisella ja yhteiskunnallisella tasolla eri puolilla maailmaa.

Valtiollisia ja yhteiskunnallisia toimenpiteitä

Karvaiden kokemusten jälkeen vahingollisiksi luokiteltujen kulttien todellisuuteen on havahduttu viime vuosina monissa maissa. Poliittiset päättäjät ovat joutuneet huomaamaan, että kulttien toiminta aiheuttaa monentasoisia ja myös valtiolle taloudellisestikin raskaita yhteiskunnallisia ongelmia. Tunnettuja useammille lienevät skientologeja vastaan erityisesti Saksassa käydyt lukemattomat oikeudenkäynnit, joissa kyseistä ja nykyisellään toimintakiellossa olevaa ryhmää syytetään piiriinsä hakeutuneiden henkilöiden raskaasta taloudellisesta hyväksikäytöstä. Uususkonnollisilla ryhmillä on kannattajiensa välityksellä tajuttu olevan myös paljon potentiaalista poliittista valtaa, seikka mihin viimeksi on kiinnitetty huomiota Kiinassa Falun Gongin kohdalla.

Kaikkein vakavimmin vahingollisten kulttien aiheuttamiin ongelmiin ovat valtiollisella tasolla toistaiseksi reagoineet Ranska, Saksa ja Englanti. Kyseisistä maista tässä suhteessa edistyneisimmässä Ranskassa on muun muassa perustettu vuonna 1996 ministeriöiden keskinäiset toimintarajat ylittävä tarkkailuelin (Observatoire Interministeriel sur les Sectes), joka on organisatorisesti sijoitettu suoraan pääministerin alaisuuteen. Elemen tarkoituksena on nimensä mukaisesti seurata kulttien toimintaa teoriassa ja käytännössä, mutta myös tiedottaa siitä pääministerille sekä lisäksi tehdä hänelle ehdotuksia tehokkaampien toimenpiteiden kehittämiseksi valtion taistelussa niitä vastaan. Asian Ranskassa saamasta painoarvosta todistane se, että kyseistä tarkkailuelintä johtaa maan entinen ulkoministeri Alain Vivien.

Myös Saksassa kulteista kerätään vastaavalla tavalla tietoja, tosin maan hallintojärjestelmästä johtuen liittovaltiotasolla. Useimpiin liittovaltioihin tätä varten perustetut erilaiset palvelupisteet keräävät tietoja kulttien laittomasta, vaarallisesta ja tuhoisasta toiminnasta ja tiedottavat siitä valtiollisilla tiedotuslehtisillä (Wahrnung) sekä maahan perustetuille useille vanhempien järjestöille että sellaisille järjestöille, jotka on luotu varta vasten lapsuusikäisten kansalaisten suojelemiseksi. Englannissa puolestaan vahingollisiksi katsottujen kulttien seuraaminen on uskottu hallituksen kanssa yhteistyössä toimivalle ja sen vastuullisia tahoja informoivalle palveluelimelle (ANS), jonka jäsenet on koottu pääasiassa yliopiston professoreista.

Kulttien muodostaman vaaran todellisuudesta kertonee jotakin myös se, että Kreikan johtaviin juristeihin lukeutuvan, valtiosääntöoikeuden tohtori Georgios Krippan mukaan Ranskan, Saksan, Itävallan, Sveitsin, Englannin ja monien muidenkin maiden oikeustieteelliset aikakausjulkaisut ovat jatkuvasti täynnä artikkeleja ja tutkimuksia, jotka argumentoiden painottavat sitä, etteivät yhteiskunnan kultteihin kohdistamat toimenpiteet ole suinkaan mielivaltaisia eivätkä ne millään tavalla loukkaa yksilön uskonnonvapautta. Tohtori Krippan mukaan merkittävää juridiikan näkökulmasta on myös se, ettei yksikään kulttien nostama oikeudenkäynti Saksassa valtiollisissa tiedotuslehdissä niistä välitetyn informaation kumoamiseksi ole johtanut toivottuun tulokseen.

Ajallisesti viimeisenä merkittävänä ja todennäköisesti myös kaikkein kauaskantoisimpana poliittisena toimenpiteenä vahingollisia kultteja vastaan on syytä mainita Europarlamentin kokouksessaan 22.6.1999 tekemä suositus. Kyseisessä suosituksessa se kehottaa jäsenmaitaan perustamaan piirissään sellaisia keskushallinnollisia ja paikallisia palveluyksiköjä, jotka välittävät kansalle tietoja lahkojen ja uususkonnollisten ryhmien toiminnasta, kouluttavat vapaaehtoistyöntekijöitä niiden muodostaman vaaran kohtaamiseen, soveltavat käytäntöön lakiin aihepiiristä kirjattuja rangaistusmääräyksiä ja rohkaisevat yksityisten tahojen suunnalta lähteviä aloitteita yhteiskunnan suojaamiseksi vahingollisilta uskonnollisilta ryhmiltä.

Mihin kultteihin suunnattu kritiikki kohdistuu?

Kuten edellä on jo käynyt ilmi, ortodoksisten paikalliskirkkojen ja eri valtiollisten organisaatioiden toiminta kultteja vastaan ei tähtää itsetarkoituksellisesti joidenkin uskonnollisten ryhmien olomassa olon kieltämiseen, vaan niiden kautta ihmisille syntyvien vahinkojen ehkäisemiseen. Kyseessä ei siis ole pyrkimys rajata uskonnonvapautta, vaan kunnioittaa sitä ja saattaa se objektiivisesti lyhentämättömänä voimaan.

Nykyisin yleisesti vallalla olevan käsityksen mukaan juuri erilaiset uususkonnolliset ryhmät sortuvat moniin uskonnonvapautta ja ihmisoikeuksia koskeviin loukkauksiin. Ne ensinnäkin tiedottavat itsestään puutteellisesti ja harhauttavasti. Pyrkinessään herättämään ihmisissä kiinnostusta ryhmää kohtaan ne saattavat aluksi salata oman todellisen identiteettinsä ja painottaa käsitystensä täydellistä yhteensoveltuvuutta kulloisenkin paikkakunnan uskonnollisen enemmistöryhmän kanssa, mahdollisesti jopa toimimistaan siltä saadulla "siunauksella". Ryhmän syvin teoreettinen toimintafilosofia, sen perustavat dogmit, paljastetaan sen piiriin hakeutuneille puolestaan vasta sitten, kun sitoutuminen ryhmään on niin luja, että siitä irtautuminen ja paluu normaalielämään on jo käytännössä mahdotonta.

Uususkonnollisten ryhmien tavoitteena onkin muodostua jäsenilleen totalitaarisiksi primääriyhteisöiksi. Tähän ne pyrkivät eristämällä heidät perheistään, ystäväpiiristään ja koko järjestäytyneestä yhteiskunnasta, josta tulee heille joko jotain epätodellista tai pahimmassa tapauksessa suorastaan vihollinen. Jäsenten riippuvuus ryhmästä saavutetaan palkitsemisen ja rangaistuksen keinoin, yksityisomaisuuden siirtämisellä yhteisölle sen "pelastavan" sanoman levittämiseksi, unen rajoittamisella, intensiivisillä yöllisillä koulutusjaksoilla, joiden vaikuttavuutta saatetaan tehostaa jopa lääkkeillä ja huumeilla. Joissain tapauksissa, erityisesti kollektiivista yhteiselämää harjoittavissa ryhmissä, riippuvuutta voidaan osaltaan luoda myös jäsenten seksuaalisella hyväksikäytöllä.

Uskonnonvapaus ja ihmisoikeudet ovat uususkonnollisten ryhmien lempitermejä, mutta valitettavasti vain silloin, kun ne esiintyvät ulospäin eli puolustautuvat sieltä käsin niitä vastaan kohdistettuihin syytöksiin.

Henki, jossa kulteissa toimitaan

Se, missä hengessä uususkonnolliset ryhmät toimivat, voi varmaankin parhaiten tulla ymmärrettäväksi konkreettisten esimerkkien avulla. Seuraavat kaksi tapausta ovat tuoreita, tältä vuodelta, ja niiden molempien tapahtumapaikkana on Kypros.

Eräs Euroopassa toimiva korkea-arvoinen Moonin Yhdentymiskirkon edustaja saapui taannoin Kyprokselle mukanaan peräti neljäkymmentähenkkinen valtuuskunta, ja – kuten ryhmän toimintastrategiaan monesti kuuluu – paljastamatta todellista henkilöllisyyttään. Hän sopi ta-

paamisesta Kyproksen presidentin ja arkkipiispan kanssa sekä kuvautti itsensä keskustele-
massa veljellisesti heidän kanssaan. Samanaikaisesti valtuuskunnan muut jäsenet jakoivat saa-
ren viiteen osa-alueeseen ja panivat alulle moonilaisen lähetystyön. Valtuuskunnan vierailun
todellinen luonne paljastui vasta jälkepäin inhimillisesti katsottuna puhtaan sattuman kaut-
ta. Se tapahtui seuraavasti. Eräs kyproslainen mies, joka halusi oppia englantia, meni ja kir-
joittautui sisään yhteen monista paikallisista instituuteista. Siellä hänelle ehdotettiin käytän-
nön kielitaidon harjaannuttamiseksi kirjeenvaihtoystävän hankkimista Yhdysvalloista. Erästä
lehdestä kyseiselle kyproslaiselle miehelle sitten valittiin kirjeenvaihtoystäväksi muuan nai-
nen, joka ”sattui” olemaan moonilainen (uususkonnollisten ryhmien taktiikkaan kuuluu usein
soluttaa jäseniään tavallisille lehtien kirjeenvaihtoystäväläisille). Muutaman neutraalin tu-
tustumiskirjeen jälkeen olikin jo moonilaisen propagandan vuoro. Nainen koitti kääntää
miestä selittelemällä yhteisönsä opetuksen erinomaisuutta saadenkin kohteensa pikkuhiljaa
hieman lämpenemään ajatuksilleen. Murtaakseen lopullisesti vastarinnan nainen lähetti kyp-
roslaiselle yhdysvaltalaisessa, Moonin omistamassa, sanomalehdessä julkaistun artikkelin,
jossa kuvien kera kerrottiin miten hyvässä yhteisymmärryksessä valtion ja Kirkon kanssa
Moonin yhteisö toimii Kyproksella. Mies ihastui artikkelista suunnattomasti, mutta halusi kui-
tenkin vielä tarkistaa tietojen paikkansa pitävyyden Kirkkonsa edustajilta, jolloin asioiden to-
dellinen laita alkoi hiljalleen valjeta kaikissa yksityiskohdissaan.

Toinen esimerkki liittyy jo viitattuun, monissa maissa kiellettyyn skientologiin, jon-
ka jäsenillä muuten – mielenkiintoista kyllä – on lupa tarvittaessa tappaa jokainen liikkeelle
vihamielinen ja sen toiminnalle rajoituksia asettava henkilö. Eräänä päivänä Kyproksen kir-
kon edustajat menivät tapaamaan saarivaltakunnan kreikkalaisia poliisivirkamiehiä varoittaak-
seen heitä skientologiin kansalaisille aiheuttamista vaaroista. Poliisin edustajat muuttuivat yl-
lätäten erittäin hämillisen näköiseksi. Syytä tiedusteltaessa he ilmoittivat, että kyseinen ryhmä
on heidän yhteistyökumppaninsa. Skientologit olivat nimittäin vähän aiemmin ottaneet heihin
yhteyttä Yhdysvaltojen Interpolin välityksellä tarjoten apuaan taistelussa kansainvälistä rikol-
lisuutta vastaan...

Mitä meidän pitäisi tehdä?

Tunnettu espanjalainen psykologi Eloy Rodriguez sanoi Venezuelan Caracaksessa pidetyssä
konferenssissa vuonna 1998, että seuraavan kymmenen vuoden aikana kultit tulevat muodos-
tamaan ihmiskunnalle yhden sen suurimmista tulevaisuuden uhkista niiden sekaantuessa kan-
sainväliseen rikollisuuteen. Ne eivät silti ainoastaan loukkaa uskonnonvapautta ja polje maa-
han yksilölle kuuluvia ihmisoikeuksia, vaan syyllistyvät lisäksi jo nyt monenlaisiin juridisiin
loukkauksiin aina yleisistä talousrikoksista erilaisiin henkirikoksiin saakka. Monilla kulteilla
on hallussaan myös aseita, moonilaisilla jopa tuotantokapasiteetiltaan huomattava asehdas!
Uususkonnollisten ryhmien toiminnan tekee kuitenkin vakavaksi ennen kaikkea seuraavat
kaksi asiaa: ensinnäkin se, että ne pyrkivät ”ostamaan” omikseen korkealla valtiollisella ja yh-
teiskunnallisella tasolla toimivia päättäjiä turvataksensa toimintansa menestyksellisyyden. Ja
toiseksi se, että niiden toiminta kohdistuu, usein vielä peiteltyä, lapsiin ja nuoriin. Esimer-
kiksi 1990-luvun alkupuolella moonilaiset onnistuivat markkinoimaan Venäjällä valtiolle op-
pimateriaalia, jonka välityksellä heidän kätkeyt viestinsä tavoittivat hämmästyttävästi 60 mil-
joonaa ihmistä!

Kaiken edellä sanotun perusteella on syytä kysyä, mitä meillä Suomessa on tehty ja aiotaan
tehdä kulttien muodostaman vaaran kohtaamiseksi? Millaisiin toimenpiteisiin Europarlamen-
tin suositus maassamme johtaa vai johtaako se ylipäätensä mihinkään? Entä onko Kirkkom-
me kenties kohdannut kysymyksen riittävällä vakavuudella muistaen, että senkään jäsenet –
erityisesti pääkaupunkiseudulla asuvat nuoret – eivät suinkaan itsestään selvästi ole kulttien

levittämien verkkojen ulottumattomissa? Voisiko se Kreikan kirkon tavoin, pienestä koostaan huolimatta, mahdollisesti olla täällä suunnannäyttäjänä yhteiskunnalle kulttien vahingollisuuden todeksi ottamisesta?

Oltuani neljän vuoden ajan Suomen Ortodoksisen kirkon valtuuttamana edustajana kyseisissä panortodoksisissa kokouksissa olen tullut siihen johtopäätökseen, että Kirkkomme olisi viisasta yleisortodoksisen trendin mukaisesti perustaa jonkinlainen, vaikkapa vain yhdenkin henkilön muodostama, tutkimus- ja tiedotuskeskus uususkonnollisten ryhmien suhteen. Sellainen voisi käsittääkseni hyvin sijoittua vaikkapa tulevaisuudessa rakennettavaksi suunniteltuun Joensuun Ortodoksisen kulttuurikeskukseen. Tällaisen keskusyksikön lisäksi olisi välttämättömää luoda kaikki paikallisseurakunnat käsittävä valtakunnallinen vapaaehtoistyöntekijöiden verkosto, johon kuuluvat kokoontuisivat kerran pari vuodessa yhteisiin koulutustilaisuuksiin välittääkseen keskusyksikölle tietoja oman paikkakuntansa alueella toimivista ryhmistä ja saadaakseen puolestaan siltä tietoa näiden ryhmien toimintaperiaatteista ja opista. Näin kunkin paikkakunnan kannalta ajankohtainen informaatio voisi lopulta päätyä seurakuntalaisten ulottuville esimerkiksi seurakuntatiedotteiden sivuilla. Suomessa toimivista uususkonnollisista ryhmistä ortodoksisille uskonnonopettajille tiedottaminen olisi myös ensiarvoisen tärkeää diakoniatyötä Kirkkomme lapsi- ja nuorisotyön kentässä.

Haluan päättää artikkelini kahdella mielestäni ajatuksia herättävällä vapaamuotoisella sitaatilla. Ensimmäisen taakse kätkeytyy Ateenan virassa oleva yleinen syyttäjä, Jiannis Angelis. Tietäen hyvin Kreikan kirkon varsin aktiivisen panoksen kulttien aiheuttamien ongelmien kohtaamisessa hän totesi eräässä virallisessa lausunnossaan, ettei Kreikan kirkolla ole toistaiseksi vielä hajuakaan siitä, mitä kaikkea harhaopit juonivat tuhotakseen yhteiskuntaa, mutta myös Kirkkoa. Toinen lainaus liittyy isä Antonios Alevizopoulukseen. Isä Antonioksen mukaan harhaopit etenevät maailmassa väistämättä, me emme voi sitä estää. Mutta se, mitä me voimme tehdä, on pyrkiä hidastamaan niiden etenemistä sekä pelastamaan mahdollisimman monta kristittyä sielua niiden turmiollisilta pauloilta.

Ortodoksinen kulttuuri 6/1999